

ORDO MISSAE
U PARIŠKOM ZBORNIKU SLAVE 73

Josip TANDARIĆ, Zagreb

Zbornik pariške Nacionalne biblioteke Slave 73 (dalje u tekstu Par) zauzima među hrvatskoglagojskim spomenicima zasebno mjesto, budući da je to jedini sačuvani rukopisni *liber horarum* (uz tiskani Kožičićev Oficij Rimski, Rijeka 1531). Ali od drugih glagoljskih spomenika izdvaja se ovaj zbornik ne samo svojim općim sadržajem,¹ već i značajnim pojedinostima u tekstovima, osobito liturgijskima. Ni u kojem drugom spomeniku nije tako dosljedno proveden prijevod psalama i kantika prema latinskom Vulgatinu prijevodu kao u ovom zborniku (1. 9^r–137^v). To isto vrijedi i za tekst četiriju Muká (1. 236^r–266^r), koje se i tekstološki i jezično znatno razlikuju od istovjetnoga teksta u hrvatskoglagojskim misalima. U tim prijevodima vidi se dosljedno pridržavanje latinskog teksta i isto tako dosljedno obnavljanje leksika, izbjegavanjem riječi koje su mogle biti manje poznate našem čitaocu i uvođenjem onih koje su mu bile prihvatljivije. Ovaj se spomenik razlikuje od drugih također po marijanskim oficijima (1. 144^v–195^v) različitim od oficija istih blagdana u brevijarima. Ipak sve ove osobitosti ne prelaze mjeru očekivanoga, jer je i jezično obnavljanje kao i osamljeni tekstovi oficija i misnih obrazaca poznato u hrvatskoglagojskoj liturgijskoj književnosti. Najveća osobitost ovoga zbornika bit će vjerojatno misni red (*ordo missae*) i kanon, za koje prema dosadašnjim spoznajama o liturgijskim glagoljaškim knjigama očekujemo da će biti *secundum consuetudinem Curiae Romanae*. Misni red u Par razlikuje se međutim od drugih poznatih istovjetnih tekstova.

Misni red i kanon hrvatskoglagojskih misala, osobito vatikanskog misala Illir. 4, proučavao je Josip Vajs.² Oslanjajući se na leksik kanona, Vajs dokazuje njegovo srodstvo s prijevodom evanđelja, psaltira i euhologija. Uspoređujući tekstove kanona među-

¹ usp. M. Tadin, *Recueil glagolitique croate de 1375*. *Revue des études slaves* 31, 1954, 21–32.

² J. Vajs, *Kánon charvátsko-hlaholského vatikánského misálu (Illir 4)*. *Časopis pro moderní filologii*, XXV, 1939, 113–134; *Isti, Mešní řád charvátsko-hlaholského vatikánského misálu Illir. 4 a jeho poměr k moravsko-pannonskému sakramentári stol. IX*. *Acta Academiae Velehradensis*, XV, 1939 89–141, *Isti, Najstariji hrvatskoglagojski misal*. S bibliografskim opisima svih hrvatskoglagojskih misala. *Djela JAZU*, knj. 38, Zagreb 1948.

sobno (Illir. 4, Novakov i Ročki misal) utvrdio je da se tekstovi uglavnom međusobno slažu, a ukoliko se ipak razlikuju, češće se razlikuje Novakov od Illir. 4 negoli Ročki, pa bi prema tome bio »Vatikanski tekst najstariji, a Ročki ... je Vatikansom bliži negoli Novakov«. ³ Ali i inače iz usporedbe kanona u hrvatskoglagoljskim misalima proizlazi da su razlike u tom dijelu teksta znatno manje negoli u drugim dijelovima misala, što je i razumljivo uzmemo li u obzir važnost ovoga teksta. ⁴

Budući da se misni red (a donekle i kanon) u Par (1. 209^v–222^v) znatno razlikuje od drugih takvih tekstova u hrvatskoglagoljskim misalima, smatramo prikladnim da se objelodani čitav taj tekst, i kao dokumenat osobite tradicije misnoga reda i kao mogućnost da se temeljitije istraži, a u vezi s njim da se odgovori i na pitanja koja proučavanje ovoga teksta potiče. Za utvrđivanje kulturnih strujanja na našem tlu jednako važno može biti otkrivanje utjecaja koji se u njemu isprepleću kao i sama njegova izuzetnost u hrvatskoglagoljskoj književnosti, pa značenje ovoga teksta prelazi granice glagoljaštva i uklapa se u šire područje kulturnopovijesnih istraživanja.

Misni red i kanon Par obradit ćemo polazeći od usporedbe s misnim redom i kanonom u Vat. Illir. 4 (dalje u tekstu: Vat), i zato što je to najstariji sačuvani misni red i kanon, ali i stoga što je proučen i čitav objavljen. ⁵ Upozorit ćemo uz to na osobine drugih kodeksa: Hrvojeva misala (Hrv), Ročkog misala (Roč), Novakova misala (Nov) ⁶ i Newyorskog misala (NY) ⁷, upozoravajući u isto vrijeme na srodne latinske tekstove. Pokušat ćemo zatim odrediti podrijetlo našega teksta i njegovo mjesto u liturgijskoj literaturi i procijeniti njegovo kulturnopovijesno značenje.

Na početku misnoga reda stoji uvodna rubrika: *Hote erēi ureždati se k m'ši vzgl-(agol)etb*. U drugim slučajevima redovito se spominje da je to misa *po zakonu rimske crkve* Vat NY ili *po zakonu rimskoga dvora* Hrv Roč Nov. Već tu pojedinost, koja se redovito spominje, a ovdje se prešućuje, možemo smatrati indikativnom za naš tekst. (Upotrebi termina *m̃ša* – *misa* teško je pridavati neko značenje s obzirom na starost ili na pokrajinsku pripadnost. Na početku misnoga reda većina misala imaju termin *m̃ša* (*maša*), a ispred votivnih misa imaju redovito *misa*. Vat. Illir. 8 ima obratno. NY ima pak redovito *misa*, a Par *m̃ša* ispred misnoga reda i ispred votivnih misa, 1. 222^v, 281^r, 282^v.) ⁸ U nekim misalima misa počinje neposredno antifonom *Vnidu k' oltaru b(o)žiju* i ps. 42 *Sudi mi B(o)že*, npr. Vat. U većini misala priprava se sastoji od pet

³ Isti, Najstariji misal, 117.

⁴ M. Pantelić, Glagoljski kodeksi Bartola Krbavca, Radovi Staroslavenskog instituta »Svetozar Ritig«, knj. 5, Zagreb 1964, 71. Tekst kanona iz Berlinskog misala nalazi se na 86–88.

⁵ Vajs, Mešni řád...

⁶ Missale Hervoiæ ducis Spalatensis croatico-glagoliticum, II. Transcriptio et commentarium. Editionem curaverunt B. Grabar, A. Nazor, M. Pantelić sub redactione Vj. Štefanić. Zagreb–Ljubljana–Graz, 1974, 270–282 (f. 135^v–141^v).

⁷ The New York Missal. An Early 15th-Century Croato-glagolitic Manuscript edited by H. Birnbaum and P. Rehder. Part One: Facsimile Text with an Introduction by H. Birnbaum. Verlag Otto Sagner München – Sveučilišna naklada Liber Zagreb, 1977, 371–382 (f. 175^r–180^v).

⁸ Vajs, Najstariji misal, passim.

psalama (83, 84, 85, 115, 129) i sedam molitava (Roč, Nov, Hrv, NY i dr.). Tri od tih molitava ima i Par: *Uši m(i)l(o)sti tvoe m(i)losr'di B(ož)e...*, *B(ož)e emuže vsako sr(db)ce otvrzaet' se...* i *Věžbži ognem s(ve)t(a)go d(u)ha utrobu našu...* Nakon toga dolaze u Par molitve uz oblačenje misnoga ruha, kojih inače nema u glagoljskim misalima. Poslije rubrike *Snemle rizu s' sebe* slijedi molitva: *Svlěci me m(o)lju te G(ospod)i s věthago ě(lověk)a...* Njezin latinski predložak *Exue me, Domine, veterem hominem...* dolazi u misalima XII–XV. st.⁹ Molitva uz pranje ruku *Šćedri prosim s G(ospod)i utom našim* susreće se u latinskim misalima već od XI st. (*Largire sensibus nostris, omnipotens Deus...*).¹⁰ Uz otiranje ruku dolazi molitva *Dažd m(o)lju te G(ospod)i krěpost rukama moima...* (*Da, domine, virtutem manibus meis*), poznata također već u XI st.,¹¹ a između ostalih sadrži je i Vlačićeva Missa Illyrica.¹² Molitva koju moli svećenik dok postavlja na se naglavnik, *Pokrii m(o)lju te G(ospod)i glavu moju krovom s(ve)tie vėri...* (*Obumbra, Domine, caput meum umbraculo sanctae fidei...*), potječe također iz XI st. Poznaje je Sakramentar iz Séeza¹³ i zagrebački sakramentar MR 166, francuskog podrijetla.¹⁴ Uz oblačenje albe (»stomani«) dolazi molitva *Pleći moi i prsi moe d(u)ha s(ve)t(a)go bl(a)godětiju...*, poznata uz male razlike u Vlačićevoj Missa Illyrica,¹⁵ a zatim u misalima iz Štajerske i Mađarske.¹⁶

Dok se opasuje, svećenik moli: *Opaši m(o)lju te G(ospod)i boki tělese moego pasom s(ve)tie vėri m(i)l(o)stivi o(t)če. i prěpaši zlie pohoti sr(db)ca moego.* Latinski predložak ove molitve (*Praecinge, Domine, lumbos mentis meae et circumcide vitia cordis et corporis mei*) poznat je iz Sakramentara iz Toursa (XI–XII st.) i iz mađarskih misala nakon XII st.¹⁷ U hrvatskoglagoljskom tekstu *Circumcide* pročitano je kao *circumcinge* i prevedeno kao *prěpaši*, a možda je i u kojem latinskom tekstu stajalo *circumcinge*. – Molitva koja prati stavljanje manipula: *Naručnik nevin'stva položi m(o)lju te G(ospod)i na ruku moju. i vloží pravdu v město bezakoníe moego* (*Manipulum innocentiae pone Domine super manum meam et appone iustitiam pro iniquitate mea*) poznata je u zagrebačkom obredu (MR 133),¹⁸ a nalazi se također u misalima iz Štajerske i Mađar-

⁹ J. A. Jungmann, *Missarum sollemnia. Origini, liturgia, storia e teologia della Messa Romana*. Marietti, 2. ed. Torino, 1963, I, 232 (13). Brojka u zagradi nakon oznake stranice odnosi se na bilješku ispod teksta.

¹⁰ Isto, 232.

¹¹ Isto, 237 (46).

¹² E. Martène, *De antiquis Ecclesiae ritibus, Antwerpiae 1736*, I, IV (I, 493). Missa Illyrica je naziv za misni ordinarij iz prve polovine XI st. (nastao vjerojatno u Mindenu, u Westfaliji), što ga je u XVI st. izdao Matija Vlačić Ilirik kao dokaz najstarije liturgije prije rimske mise (usp. PL 138, 1305–1336).

¹³ Jungmann, n.dj. 235.

¹⁴ D. Kniewald, *Liturgika*, Zagreb 1937, 341.

¹⁵ Martène, I, 4, IV (I, 492 E).

¹⁶ Jungmann, 235 (33).

¹⁷ Isto, 235 (44).

¹⁸ Kniewald, 353.

ske.¹⁹ Molitva uz postavljanje štole *Štoloju pravdi obimi m(o)lju te G(ospod)i. udi moe. i ot vsakogo tlënië grëšnago očisti mislb moju* ima zagrebački sakramentar MR 133: *Stola iustitie circumda domine ceruicem meam et ab omni corruptione peccati purifica mentem meam*,²⁰ a nalazi se također u sakramentaru iz S. Gatiëna.²¹ – Ordo missae iz Gregorienmünstera u Elzasu ima latinski predložak molitve koja se moli dok se oblači misnica: *Oblëci me m(o)lju te G(ospod)i rizoju smërenië i svëtlosti... – Indue me, Domine, ornamento caritatis...*²²

Ove molitve nisu jedinstvene ni u latinskim srednjovjekovnim misalima, a nisu ni jednako česte. Potpun latinski tekst molitava koji odgovara tekstu u Par (osim za molitvu *Manipulum innocentiae*) donosi Jungmann na spomenutim mjestima uz druge više ili manje srodne tekstove. Podrijetlo latinskih molitava kojima odgovara naš tekst dosta je različito; neki se obrasci nalaze u galikanskim kodeksima, i takvih je najveći broj, ali uz njih nalazimo slučajeve srodnosti u njemačkim, štajerskim i u mađarskim misalima. Posebno je značajno da se u nekima od ovih molitava, a i kasnije u pojedinim obrascima u misnom redu, hrvatskologoljski tekst slaže s latinskim tekstom koji je izdao M. Vlačić (*Missa Illyrica*).²³

Nakon pripravnih molitava misni red Par odgovara drugim poznatim tekstovima (ant. *Vnidu*, ps. *Sudi mi, Bože*, ispovijed, molitva *Otimi ot nasb ... i Molimb te Gospodi...* Odmah poslije tih molitava, prije čitanja evanđelja, dolazi u Par pripremanje darova, hostije i vina. Napomenimo ovdje da je čitav misni red Par vrlo oskudan rubrikama. Tako je bilo već u pripravnom dijelu pri oblačenju misnoga ruha, a tako je i kasnije: ne spominju se promjenjivi dijelovi mise, ulazna pjesma, zborna molitva, poslanica; spominje se samo evanđelje i prikazna molitva (*»I rekë n(a)d prnšnie /sic!/ vzglasitë«*); ne spominje se ni pričesna pjesma ni popričesna molitva, a isto tako nema nikakve upute o tome kad se ima moliti *Slava* i *Vëruju* (njihov se tekst nalazi u zborniku, l. 137^v–139^f). Votivne i mrtvačke mise koje se nalaze u zborniku (l. 222^v–237^v i 281^f–284^v) imaju sve spomenute dijelove.

Za prikazanje hostije (*»ublatica«*) predviđene su dvije molitve. Prva je posve kratka: *Priëtna tebbë budi m(o)l(imb) te s(ve)ta troice vsemogi vëčni B(ož)e žr'tva sië*. Nalazi se također u zagrebačkom MR 133 s malim izmjenama: *Acceptabilis sit Deo omnipotenti oblatio ista michique et omnibus queso pro quibus hanc offerro sit te adiuuante propitiabilis*.²⁴ Za njom slijedi molitva koju ima i Vat: *Primi s(ve)ti o(tb)če vsemogi vëčni B(ož)e. siju neporočnu žr'tvu...* U Vat su ipak male razlike u tekstu; mjesto *siju nepo-*

¹⁹ Jungmann, 237 (51).

²⁰ Kniewald, 353.

²¹ Jungmann, 238 (56).

²² Isto, 238 (66).

²³ Martène, I, 4, IV.

²⁴ Kniewald, 355; A. Ebner, Quellen und Forschungen zur Geschichte und Kunstgeschichte des Missale Romanum in Mittelalter. Iter Italicum. Graz, Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1957, 333.

ročnu žr'tvu Vat ima: *siju neskr'nnu oblaticu*, a mjesto *da im budets* ima: *da im'pros-pěet' v sp(a)senie*.²⁵ Ulijevajući vodu u vino, svećenik moli: *Izide iz rebrъ Is(u)h(rъsto)-viňh kri i voda. tako i mi vkupъ směšajuće siě. ego muku pominajuće s radostiju priemleť*. Obrazac je poznat u talijanskim misalima, s malim razlikama: *Ex latere Christi sanguis et aqua exisse perhibetur et ideo pariter commiscimus, ut misericors Deus utrum-que ad medelam animarum nostrarum sanctificare dignetur*.²⁶ Kratki obrazac koji slijedi: *Budi sie směšenie vina i vodi vkup že i svećenie* poznaju latinski njemački misali XIV st. i mađarski misali XV st.,²⁷ a zagrebački MR 13 i MR 133 i MR 168 imaju također ovaj obrazac: *Fiat hec commixtio uini et aque pariter in nomine patris et filii et spiritus sancti*.²⁸ Istom na trećem mjestu u Par dolazi uobičajena molitva *B(ož)e iže č(lověčъ)-skago sućbstva (Deus, qui humanae substantiae)* koju imaju drugi glagoljski i općenito latinski misali. Između prikazanja hostije i prikazanja vina predviđeno je u Par čitanje evanđelja, koje ima čitati đakon. Prije toga dolaze molitve koje su i inače poznate u glagoljskim (i latinskim) misalima, ali u Par dolaze obrnutim redom: najprije svećenik blagoslivlje đakona (*Budi G(ospod)ъ v sr(dъ)ci tvoemъ. i vъ ustehъ tvoihъ...*), a zatim moli đakon: *Očisti sr(dъ)ce moe i usně moi vsemogi B(ož)e...* U ovoj molitvi dolazi do izražaja slaganje između Vat i Par: dok naime drugi misali (Roč, Nov, Hrv, NY) imaju izraz *kamič'cemъ ognenim'* Vat i Par imaju: *uglemъ gorućimъ*. Poslije čitanja evanđelja. dolazi kratka prošnja: *Skozě siě s(ve)ta e(van)j(e)lska sl(o)v(e)sa otpusti n(a)mъ G(ospod)ъ vsa bezakonie n(a)ša. i stvori ni naplniti zapovědi tvoe*. Obrazac je poznat u talijanskim misalima: *Per istos sermones s. evangelii Filii sui D. n. I. C., indulgeat nobis Dominus omnia peccata nostra*,²⁹ i u Missa Illyrica.³⁰ (Završetak obrasca u Par podsjeća na molitvu prije čitanja evanđelja u nekim misalima, koja završava riječima: *... et implenda evangelii sui precepta*.³¹)

Prikazanje darova nastavlja se poslije evanđelja. Prva molitva uz prikazanje vina: *S(ve)ti m(o)l(i)mъ te G(ospod)i B(ož)e n(a)šb prinošenje sie. da tvoego n(a)mъ edinočedago s(i)na. G(ospod)a n(a)šego Is(u)h(rъst)a tělo i kr'vъ budets* — dolazi uz male razlike u talijanskim misalima³² i u zagrebačkom obredu: *Sanctifica domine hanc oblationem ut nobis unigeni filij tui domini nostri Ihu Xpi corpus et sanguis fiat*.³³ Drugu molitvu: *Tebě G(ospod)u B(og)u sьzdatelju n(a)šemu m(o)leće se žrtvu prinosimъ. vъ otpušćenie vsěhъ grěhъ našihъ. i vsěhъ věrnihъ tvoihъ* imaju također talijanski misali³⁴ i njemački misali: *Tibi, Domine, creatori meo hostiam offero pro remissione*

²⁵ Vajs, Mešić řád, 29.

²⁶ Ebner, 298, 322, 326; Jungmann, Missarum sollemnia II, 51 (116).

²⁷ Jungmann, II, 52 (130).

²⁸ Kniewald, 348 s.

²⁹ Ebner, 300, 322.

³⁰ Martène, I, 4, IV (I, 505 B).

³¹ Ebner, 355.

³² usp. Ebner, 301, 356.

³³ Kniewald, 356.

³⁴ Ebner, 298, 300, 312, 355.

*omnium peccatorum meorum et cunctorum fidelium tuorum.*³⁵ Treća molitva zajednička je Par i glagoljskim misalima: *Prinosim̃ tebě G(ospod)i čašu žrtvi sp(a)sitelnie... (Offerimus tibi, Domine, calicem salutaris).* I ovdje se Par slaže s Vat (i Nov) pa ima *čašu žrtvi sp(a)sitelnie*, dok drugi misali (Roč, Hrv, NY) imaju bliže latinskome *čašu sp(a)sitelnu*. Postavljajući kalež na oltar, svećenik moli molitvu: *Primi m(o)l(im̃) te s(ve)ta troice vsemogi včēni B(ož)e ...* rijetku i u latinskim misalima. Sličan obrazac ima jedan talijanski misal iz XII st., a obrazac koji bismo mogli smatrati predloškom, jedan talijanski misal iz XIII st.³⁶

Pokriavanje kaleža popraćeno je molitvom: *Pokri n(e)b(e)sa veličbstvie b(o)žie. i hv(a)li ego naplni se z(e)m̃la.* Obrazac se ne nalazi u glagoljskim misalima, a nešto slično ne spominje ni Jungmann. Molitva je citat iz Hab 3,3. U brevijarima (u kanticima) dolazi ovaj stih u prijevodu prema Septuaginti, kao što je i ovaj u Par, a ne prema Vulgati (*Operuit caelos gloria eius*).³⁷ Molitve za blagoslov tamjana jednake su kao i u Vat, jedino mjesto retka *Položi G(ospod)i hranenie ustom̃ moim̃' ...* Par ima: *K tebě G(ospod)i m(o)l(im̃) te da ispravit se m(o)l(i)t(b)vb̃ n(a)ša. s̃b̃ vzdaniem̃ kadila. i budi tebě žr'tva hvali.*³⁸ Nakon kađenja oltara i u latinskim i u glagoljskim misalima dolazi redovito pranje ruku, popraćeno moljenjem ps. 25,6–12. U Par nema spomena pranju ruku ni u rubrici. Po tome se Par slaže s nekim rijetkim talijanskim misalima.³⁹ U našem misnom redu sada slijedi molitva koja je u Vat i drugim misalima neposredno prije kađenja oltara: *Pridi s(ve)totvor'če s(ve)ti o(tb)če. vsemogi včēni B(ož)e. i bl(agoslo)vi siju žr'tvu tvoemu s(ve)tomu imeni ugotovanu.* Neki misali (Roč, Hrv, NY) imaju *s(ve)titelju* mjesto *s(ve)totvor'če*, što imaju Vat i Par. Značajno je inače da je ova molitva u Par upućena Bogu Ocu, dok se inače u kodeksima ili izričito ili sadržajno odnosi na Duha Svetoga.⁴⁰ Zaključna prikazna molitva *Primi m(o)l(im̃) te s(ve)ta troice vsemogi včēni B(ož)e. sie prinošenje...* slaže se s drugim glagoljskim misalima. U pojedinostima bliža je Vat. Nabrajajući otajstva Kristova života spominje *umrtiē pogrebeniē*, što ispuštaju Roč, Nov, NY, a u nabranjanju svetaca navodi Mihaela arhandela i Ivana Krstitelja i Andriju, koje ispušta Nov i NY. Za razliku od drugih glagoljskih i mnogih latinskih ordinarija treba istaknuti da u misnom redu Par dolaze tri prikazne molitve (apologije), kojima se svećenik obraća Svetom Trojstvu. To je jedna od osobina galikanskog obreda,

³⁵ usp. Jungmann, II, 47 (83).

³⁶ Ebner, 333 i 355.

³⁷ J. Vajs, *Propheta Habacuc. Ex breviario C. R. Bibl. Aulicae Vindobon. R. Academiae Zagrabienis transcriptis notis variisque aliorum codicum lectionibus instruxit.* Veglæ 1912, 12 i 23; usp. I. Berčić, *Ulomci svetoga Pisma obojega uvjeta, III.* Prag 1865, 91 (prema Pašmanskome brevijaru).

³⁸ usp. Jungmann, II, 58 (18) (misal Cod. Vat. Lat. 6082).

³⁹ Ebner, 296, 298, 300; usp. također Jungmann, II, 64 (36).

⁴⁰ usp. Jungmann, II, 54–55 (154).

budući da su inače ovakve molitve u rimskom obredu upućene Ocu.⁴¹ Obraćanje puku nakon prikazanja (Orate, fratres) ima uobičajeni obrazac. Ipak, za razliku od Vat i drugih glagoljskih misala koji imaju *Molēte za me br(a)tiē... priētna budet' B(og)u vsemogučumu*, Par ima: *Molēte se bratiē i sestri ... budet's priēta G(ospod)u B(og)u vsemogučumu*. (Obraćanje »fratres et sorores« dosta je često u srednjovjekovnim tekstovima nastalima izvan Italije i Španjolske.⁴²) U odgovoru *Primi G(ospod)u žr'tvu ot ruku tvoeju... slažu se opet Vat i Par, pa imaju »v sp(a)senie že naše«, dok drugi (Roč, Nov, Hrv, NY) imaju: »v polzu našu«.*

U misnom redu predviđena je samo jedna prefacija, i to opća (praefatio communis). Usklik *Vb višnih sr(db)ca* ima Par zajedno s Roč i NY, dok Vat ima starije *Vispar' sr(db)ca* (Nov *Vb isparb*). Zašto se ovdje prefacija zove *škvenciē*, teško je reći. (Inače kasnije u votivnim misama dolaze također prefacije u misnom obrascu i zovu se *propaciē*, usp. npr. pisano bez skraćivanja na l. 226^f). Nakon *Svet* a prije početka kanona u Par dolazi apologija *Otvori m(o)l(im) te G(ospod)i usta moē ... (Aperi, Domine)*, koja se tu i tamo javlja od XI st., između drugih i u zagrebačkim misalima.⁴³

Sam kanon nema većih razlika prema drugim glagoljskim misalima, ali treba i ovdje istaknuti slaganje između Vat i Par u slučajevima u kojima se Vat ne slaže s mlađim glagoljskim misalima. Tako kanon u Par spominje među onima za koje se prinosi misa također zemaljskog vladara (*i s vladiku našim. im(e) r(ek)*), što je ispušteno u nekim mlađim kodeksima, npr. u Nov Hrv). U *memento vivorum*, kao što je to čest običaj u glagoljskim misalima, ostavio je prepisivač svoje ime: *Pomeni G(ospod)i rabi i rabine tvoe. i Stipana pisca* (216^f). U molitvi *Pričešćajuće se (Communicantes)*, nakon nabrojavanja svetaca, ima Par zajedno s Vat: *ihže dostoēniem i m(o)litvami podasi. da vb vsēhb dostoēniē* (sic!, drugi misali: *zastupleniē*) *tvoego shranim' se pomoćiju*. Drugi glagoljski misali imaju: *ihže utežaniem ... zaodēždem (zaodējem' Nov) se pomoćiju* (lat. *quorum meritis ... protectionis tuae muniamur auxilio*). U riječima konsekracije kaleža Vat i Par imaju: *vb ostavlenie grēhovb*, a drugi misali (Nov, Roč, Hrv) *v otpušćenie grēhovb*. (Jednako je i u tekstu muke, Mt 26,28: Vat ima *ostavlenie* a drugi misali *otpušćenie*).⁴⁴

Nakon konsekracije kaleža čini se da u našem redu mise nije predviđeno podizanje kaleža. Nema naime o tome nikakve rubrike, dok drugi misali imaju rubriku koja naređuje podizanje kaleža tako da ga prisutni mogu dobro vidjeti. U Vat je rubrika posve kratka: *i vzdvignet*, a drugi misali naređuju da se kalež podigne visoko kao i hostija.⁴⁵ Izostavlja-

⁴¹ B. Botte, L'Ordinaire de la Messe. Texte critique, traduction et études. Editions du Cerf – Paris, Abbaye du Mont César – Louvain, 1953, 73, bilj. 1; M. Righetti, La Messa. Commento storico-liturgico alla luce del Concilio Vaticano II. Manuale di storia liturgica, vol. III, Ed. Ancora, Milano 1966, 336.

⁴² Jungmann, II, 67–68.

⁴³ Sakramentar iz Moissaca, usp. Jungmann, II, 108 (5), talijanski misali, usp. Ebner, 7, 396; MR 166, usp. Kniewald, 344.

⁴⁴ usp. J. Vrana, Najstariji hrvatski glagoljski evanđelistar. Beograd, SANU, Posebna izdanja, knj. 484, 1975, 121; Missale Hervoiæ, II, 139 (f. 70^f).

⁴⁵ usp. Prvotisak, n2c ili NY, f. 179b.

nje rubrike govori o starini misnoga reda i kanona u Par, budući da je podizanje kaleža uvedeno dosta kasno i postalo općenito istom u prvoj polovici XIV st., a u pojedinim pokrajinama i kasnije.⁴⁶ U dijelu kanona nakon konsekracije Par se slaže s drugim misalima. U odlomku *Nam že ubo grěšnikomъ (Nobis quoque peccatoribus)* ima dapače i ime sv. Ignacija, mučenika, pretvoreno u *Agnatomъ* (instr. sg.), kao što je to u nekoliko glagoljskih misala (Vat, Nov, Hrv) premda u kalendaru (1. veljače) imaju pravilno *Ignaciě* (gen. sg.). (Hrv. ima *Agnaciě* i u kalendaru!). Par međutim dodaje *Agnieju* (što ispušta Vat), a dodaje i *Fumieju* (sv. Eufemija) koja je rijetka u glagoljskim misalima (ima je npr. Hrv). U latinskim misalima broj svetaca u ovom odlomku nije ujednačen,⁴⁷ Eufemiju u kanonu spominju dosta često talijanski misali, uz Eugeniju.⁴⁸

U embolizmu *Libera (Izbavi)* nakon Očenaša ponovno se misni red Par slaže s Vat. i nakon spomena Bogorodice Marije dodaje: *i b(la)ž(e)nomu Mihailu arh(a)nj(e)lu i s(ve)tomu Iv(a)nu Krstitelju*, a njih ispuštaju Roč, Nov, Hrv (u NY nedostaje list). Na kraju embolizma Vat i Par imaju: *i ot vsakoe skr'bi izbavleni*, a Roč, Nov, Hrv: *ot vsěh' pagubъ izbavleni*. Još je značajnije što naš misni red ima zajedno s Vat *vzemlei grěhi vsego mira*, dok drugi misali imaju *vzemlei grěhi mira*.

S molitvom *Sie s(ve)tos(ve)toe směšenie těla i krvi G(ospod)a n(a)šego Is(u)h(rěst)a. budi namъ v sp(a)senie misli i těla. i priětie života vččnago. ugotovanie spasi-telno* opet počinju veće razlike između našeg misnog reda i misnog reda u drugim glagoljskim misalima. Obrazac se slaže npr. sa sakramentarnom iz Amiens⁴⁹ i u jednom beneventanskom pontifikalu iz XI–XII st.: *Hec sacrosancta commixtio corporis et sanguinis D. n. I. C. fiat omnibus nobis sumentibus salus mentis et corporis et ad eternam vitam capescendam preparatio salutis*.⁵⁰ Obrazac kojim se podjeljuje mir (osculum pacis) nakon prve molitve *G(ospod)i Is(u)h(rěst)e (Domine Iesu Christe)* nije poznat u drugim glagoljskim misalima. Par ima: *Iměite mirъ i ljubъvъ vъ sr(dь)cihъ. da dostoini budete s(ve)tos(ve)tihъ taenъ. těla i kr'vi G(ospod)a n(a)šego Is(u)h(rěst)a*. Latinski predložak imaju neki talijanski misali XI–XIII st.: *Habete vinculum caritatis et pacis, ut apti sitis sacrosanctis misteriis*,⁵¹ i drugi misali sve do potkraj srednjega vijeka,⁵² između ostalih i Missa Illyrica.⁵³ Na taj svećenikov pozdrav odgovara đakon: *Mirъ H(rěsto)vъ i cr(b)kve b(o)žie da prěbivaetъ prisno v sr(dь)cihъ n(a)šihъ (Pax Christi et ecclesiae Dei maneat in pectoribus nostris)*.⁵⁴

⁴⁶ Righetti, La Messa, 401; Martimort, La Chiesa in preghiera. Introduzione alla liturgia. Desclée 1966, 340.

⁴⁷ usp. Righetti, La Messa, 417–418; Botte, L'Ordinaire, 46.

⁴⁸ Ebner, 424.

⁴⁹ V. Leroquais, L'Ordo Missae du sacramentaire d'Amiens. Ephemerides liturgicae 41, 1927, 443.

⁵⁰ Ebner, 330.

⁵¹ Ebner, 307, 330 i dr.

⁵² Jungmann, II, 250 (61).

⁵³ Martène, I, 4, IV (I, 515 C).

⁵⁴ usp. Ebner, 307, 330, 348; također: Jungmann, II, 251 (62).

U drugoj molitvi *G(ospod)i Is(u)h(rbst)e* ponovno se slažu Par i Vat: *semr'tiju tvoeju v(č)sb mirь oživilь esi* (drugi misali ispuštaju *vbsb*), a na kraju molitve: *na s toboju vsogda i beskonačnē stvori ni prēbivati*. Roč ispušta ove riječi, a drugi ih pojednostavljuju ispuštajući *vsogda i beskonačnē* (Hrv), a Nov ima: *vsagda bes konca*. Nakon pričesti (ne prije kao u drugim misalima) svećenik moli: *Tělo i kr'vь G(ospod)a n(a)šego Is(u)h(rbst)a shraněta d(u)šu moju sbdē i v životē včnomь*. Upotrijebljen je dakle jedan obrazac za obje prilike, što je sasvim izuzetno i za latinske i za glagoljske misale. Obrazac u kome se spominju tijelo i krv upotrebljavao se kadikad kao drugi obrazac (najprije, dakle: *Corpus Domini nostri Iesu Christi...*, a zatim: *Corpus et sanguis Domini nostri Iesu Christi...* – zbog čestice hostije koja se spuštala u kalež). Samo jedan obrazac za obje prilike spominje Jungmann za lionski obred i za dominikanski prije posljednje reforme misala (1969).⁵⁵ Do kraja mise misni red Par slaže se s drugim hrvatskoglagoljskim misalima.⁵⁶ Par međutim, kao ni Vat ni Roč, ne spominje otpusni obrazac *Ite, missa est*, što je uz drugo također podatak da su prepisani prema predlošku znatno starijem od XIV st. Par nema dapače ni blagoslova na kraju mise, što je isto tako znak starine. Ispuštanje pak posljednjeg evanđelja, Iv 1,1–14, manje je neobično, jer ga ispuštaju neki mnogo mlađi misali, npr. NY).

Ovdje su sažeto iznesene razlike između misnoga reda u Par i reda u hrvatskoglagoljskim misalima. Upozoreno je posebno na sličnosti s misnim redom i kanonom u Vat i na sličnosti s pojedinim latinskim sakramentarima i misalima. Budući da se misni red u Par toliko razlikuje od drugih hrvatskoglagoljskih ordinarija, postavlja se pitanje i njegova podrijetla i njegove uporabe. Razlike su naime brojne i značajne i u poretku molitava, njihovu broju i većim ili manjim tekstološkim osobinama. Dio kodeksa u kom se nalazi misni red pisan je između 1375. i 1379.,⁵⁷ kad je plenarni misal po običaju rimskoga dvora bio već bar jedno stoljeće pa i više u uporabi. Budući da je misni red u Par po svojoj strukturi i po tekstološkim osobinama tako osamljen među hrvatskoglagoljskim sličnim tekstovima, moglo bi se postaviti pitanje nije li to slučajni prijevod nekoga latinskoga teksta koji nije nikada bio u ovakvu obliku u liturgijskoj uporabi kod glagoljaša. Mislim da bi bilo pretjerano tako suditi. Teško je vjerovati da prepisivač, ovako solidan kao što je to »pisac Stipan«, ne bi zapazio tijekom prepisivanja da je riječ o nečem posve stranom i nepoznatom. Mogućnost da se radi o prijevodu novoga teksta, bez tradicije na glagoljaškom području, ne treba ipak posve isključiti. Napokon, i marijanski oficiji u istom zborniku čini se da su jedinstven prijevod ovih tekstova u hrvatskoglagoljskoj književnosti (usp. npr. oficij Bezgrešnog začeca, koji je prijevod ritmiziranog i rimovanog oficija kakav je u latinskom brevijaru bečke Nacionalne biblioteke Cod. Ser. Nov. 3783 (mikrofilm u Biblioteci Staroslavenskog zavoda »Svetozar Ritig« u Zagrebu). Ipak, pojedini oficij ili misni obrazac drugo je negoli misni ordinarij. Uostalom, oficiji sačuvani u zborniku Par grafijski se i jezično razlikuju od misnog reda i kanona i od

⁵⁵ Jungmann, II, 270 (57).

⁵⁶ Missale Hervoiæ, II, 282.

⁵⁷ Tadin, Recueil..., 28 i 32.

votivnih i mrtvačkih misa, pa ih — kad je u pitanju Par — ne treba dovoditi u bližu vezu. (Psaltir s oficijima prepisivao je Gregorij, a misalski dio Stipan⁵⁸).

Kad se sve to uzme u obzir, čini nam se vjerojatnije da je misni red u Par bio doista u uporabi kod glagoljaša i da pripada tradiciji, ili jednoj od tradicija, prije uvođenja misala »po običaju rimskoga dvora«. Po sebi bilo bi najjednostavnije pretpostaviti postojanje određenoga latinskoga kodeksa prema kojemu je ovaj misni red preveden. Možda je to doista tako i bilo. Ali ništa manje nije vjerojatna mogućnost da je ovakav misni red plod različitih tradicija prisutnih na hrvatskom tlu prije oblikovanja i općeg uvođenja plenarnog misala rimske kurije i prije franjevačke liturgijske reforme koja ga je proširila po Evropi i po našim stranama. Uostalom, i drugi misni ordinariji nastali su isprepletanjem različitih tradicija; isprepletanost pojedinih elemenata tako je velika da je gotovo nemoguće različitost ovih tekstova svesti na nekoliko određenih formula.⁵⁹ Za starinu pak našega teksta snažno govori njegovo naslanjanje na kanon mise Vat u pojedinostima u kojima se on razlikuje od mlađih misala (*dostoēnie — utežanie, ostavlenie — otpušćenie, shranimь se — zaodēždem' se, vьsь mirь — mirь, vsakoe skr'bi — vsēh' pagubь*). Da je riječ o mlađem prijevodu nekoga latinskog misnog reda, bilo bi prirodno da se i u kanonu uvedu oni oblici koji su tada prošireniji; već Roč — koji je inače u velikoj mjeri u misalu ovisan o Vat — u pojedinostima koje smo naveli ide zajedno s Nov, Hrv i NY. S druge pak strane, sačuvani latinski kodeksi koji imaju srodne tekstove nisu stariji od XI st., pa stoga ne možemo pretpostaviti da je u Par sačuvana prvotna redakcija glagoljaškog sakramentara u Hrvatskoj, premda za izdvojene pojedinosti ne treba isključiti ni starije datiranje. Čini nam se dakle vrlo vjerojatnim da je pred nama dragocjen dokumenat onih liturgijskih tekstova koji su općenito nestali iz upotrebe nakon franjevačke reforme. Stoga je vrijednost sačuvanoga teksta daleko veća negoli se na prvi pogled može činiti, jer nije riječ samo o tekstu različitu od drugih poznatih tekstova, već će to biti tekst koji nam otkriva u velikoj mjeri stanje hrvatskoglagoljskog sakramentara prije XIII st., koji nam se nažalost nije ni u fragmentima sačuvao. Stoga nam ovaj tekst znatno pomiče vremensku granicu unutar koje možemo promatrati povijest hrvatskoglagoljskih liturgijskih tekstova.

Tradicije koje se isprepleću u misnom redu Par vrlo su različite: prisutan je utjecaj različitih talijanskih misala, zatim galikanskih i njemačkih, a susreću se podudarnosti sa zagrebačkim obredom i s liturgijskim knjigama u Mađarskoj. Sličnost sa zagrebačkim obredom svakako je zanimljiva. Ipak teško je na nju računati kao na ozbiljniji predložak ovoga misnog reda. Kad bi zagrebački obred dao podlogu za oblikovanje ovoga ordinarija, sličnosti bi morale biti brojnije i izraženije. Mađarski utjecaj također ne dolazi u obzir. Podaci iz literature koji govore o sličnostima između našeg misnog reda i liturgijskih knjiga u Mađarskoj više govore o približnostima negoli o istovjetnosti tekstova, a osim toga podaci iz mađarskih kodeksa (iako malobrojni) mlađi su od Par (XV st.). Uostalom, kao što je to slučaj sa zagrebačkim obredom, sličnosti će proizlaziti iz zajedničkoga, francuskog podrijetla ovih tekstova. Jungmann ističe da su za oblikovanje franačko-

⁵⁸ Isto, 22.

⁵⁹ Martimort, *La Chiesa...*, 333.

-rinskog ordinarija značajni biskupski gradovi Sééz u Normandiji i Minden na Weseru (ovaj drugi kao domovina Misse Illyrice), zatim samostani Gregorienmünster u Elzasu i Sv. Lovro u Liègeu.⁶⁰ Tragovi prvih triju centara, neki više neki manje, vidljivi su u misnom redu Par, a s njima su isprepleteni dosta očiti utjecaji talijanskih kodeksa. Utjecaji ovih liturgijskih središta tako postaju povijesnoliturgijski kontekst u koji smještamo misni red i kanon Par, a s njime i povijest glagoljaških knjiga prije reforme u XIII st.

Kao što pojedini obrasci uključeni u ovaj misni red po svome podrijetlu pripadaju različitim zemljama, tako po svome postanku i onda po prijelazu na glagoljaško područje i prevođenju s latinskoga na hrvatski tip crkvenoslavenskoga jezika pripadaju različitu vremenu. Podatak je vrlo značajan, jer pokazuje kako je glagoljaško svećenstvo bilo otvoreno prema novinama u liturgijskom životu te nije dopuštalo da se u svom liturgijskom repertoaru zatvori i zadovolji naslijeđenim knjigama, već ih je trajno popunjavalo i obnavljalo prema knjigama susjednoga latinskog svećenstva. (Kao što sam već ranije istakao, podaci o latinskim tekstovima koji su ušli u misni red Par ne sežu dalje od XI st., pa prema tome Par ne pripada prvotnoj tradiciji hrvatskoglagoljskoga misnog reda.) Nije potrebno posebno naglašavati da je te primljene tekstove trebalo prevesti s latinskoga na crkvenoslavenski i da je taj posao, kao što se po priloženom tekstu vidi, obavljen bez većih nedostataka i bez osjetnijeg povoda za narodnim jezikom. Dodajmo tome da ovaj misni red pokazuje po svojoj dotjeranosti dobru obaviještenost s obzirom na liturgijske tekstove, pa i posve izgrađen ukus u liturgijskim pitanjima.

Treba se nadati da proučavanje ovoga dijela Par nije završeno ovim najnužnijim uvodom u njegovo izdanje. Ovaj tekst nije važan samo kao glagoljski spomenik. Jednako je značajan i kao dokumenat o stanju latinske liturgije u srednjem vijeku kod nas. Dapače, potpun odgovor na sva pitanja koja ovaj misni red postavlja bit će moguće dati tek onda kad budu otkriveni i komplementarno proučeni njegovi latinski izvori, a ovaj tekst i potiče takva poredbena proučavanja, na kakva je pred više godina pozivao prof. Štefanić, a njihova je potreba i u posljednje vrijeme u više navrata istaknuta kao nužni preduvjet da se odgovori na pitanja života i razvoja hrvatskoga glagolizma.⁶¹

Potpun tekst misnoga reda i kanona Par donosimo ovdje u latiničkoj transliteraciji. Transliteracija je provedena na način uobičajen u izdanjima Staroslavenskog zavoda »Svetozar Ritig«. Izuzetak su slučajevi u kojima znak **W** treba transliterirati kao *šć*, pri čemu slovo *ć* ne izdižemo iznad slova *š* već ga ostavljamo u visini retka. U tekstu ne dolaze slučajevi u kojima bi se *šć* pisalo glagoljskima *š* i *ć* (a takvi su slučajevi i inače rijetki) pa je posebno isticanje suvišno.

⁶⁰ Jungmann, I, 80.

⁶¹ Vj. Štefanić, Determinante hrvatskoga glagolizma. Slovo 21, 1971, 25; M. Grgić, Časoslov opatice Čike, I (Disertacija), Zagreb 1976, 3; J. Tandarić, Franjevački elemenat u hrvatskoglagoljskim liturgijskim knjigama. Kačić, IX, Split 1977, 144–145.

vzgl(agol)etъ. G(ospod)i p(o)m(i)l(ui). H(rъst)e p(o)m(i)l(ui). G(ospod)i

p(o)m(i)lui.

O(tъ)če n(ašъ). *Brš.* Azъ rěhъ G(ospod)i p(o)m(i)l(ui)m(e). Iscěl-
i d(u)šu moju, ěko sьgrěšiъ tebě.

- 5 *Brš.* Spodobi g(ospod)i si d(ъ)нъ, bez' grě-
ha shraniti ni. Pom(i)lui ni G(ospod)i p-
om(i)lui ni. *Brš.* Budi G(ospod)i m(i)l(o)stъ tvoě
na n(a)sъ. Ěkože i upvahomъ na te. *Brš*
Erěi tvoi G(ospod)i da oblekut' se v pr-
10 avdu. I prěpodobni tvoi rados-
tiju vzradujut se. *Brš.* Ot tai-
niъ moiъ očisti me G(ospod)i. I ot tuž-
diъ poščedi raba tvoego. *Brš.*
G(ospod)i usliši m(o)l(i)t(ъ)vъ moju. I vъrлъ moi
15 k tebě da pridetъ. *Brš.* G(ospod)ъ s vami.
I z duhomъ tvoimъ. — P(o)m(o)l(imъ) se. — *Or(a)c(iě).*
Uši m(i)l(o)sti tvoee m(i)l(o)sr' di B(ož)e
k m(o)l(i)tvamъ moimъ prikloni. i m(i)l(o)-
stiju d(u)ha s(ve)t(a)go prosvěti
20 sr(dъ)ce moe, da tebě prisno i do-

stoino rabotati spodoblju

210r

se. i tebe věčnoju ljubviju l-

jubiti utegnu. G(ospode)mъ n(a)šimъ. *Or(a)c(iě).*

B(ož)e emuže vsako sr(dъ)ce otvrza-

- 5 et' se. i vsaka vola gl(agol)etъ.
i emuže nikoeže taenie utait-
i se možetъ. očisti m(o)l(imъ) te G(ospod)i vl-
itiemъ d(u)ha s(ve)t(a)go mišlenie s-
r(dъ)ca n(a)šego, da tebe svr' šeně
10 ljubiti. i dostoině hv(a)liti
utegnemъ. Těmžde G(ospode)mъ. — *Or(a)c(iě).*
Vъžbži ognemъ s(ve)t(a)go d(u)ha utr-
obu našu i sr(dъ)ce n(a)še G(ospod)i, da t-
ebě neporočnimъ tělomъ rabo-
15 taemъ. i čistimъ sr(dъ)cemъ ugažd-
aemъ. Těmžde G(ospode)mъ. *Snemle rizu s' sebe.*
Svlěci me m(o)lju te G(ospod)i s věth-
ago č(lově)ka. i oblěci me v nova-
go. obnavlajučago se v razum'.
20 po obrazu sьzđav' šago i. Těmžd(e).

Umivaniju or(a)c(iě).

- Ščedri prosimъ G(ospod)i umomъ našimъ
vsemogi o(tъ)če, da ěkože zdě
izvъnъ umivajut' se skvr'ni rukъ
5 n(a)šihъ, tako toboju iznutъrъ da
očistet' se oskvr'neniě misъlъ,
i da rastutъ v nasъ umnoženiě
s(ve)tihъ silъ. Těmžd(e). *Otiraniju or(a)c(iě).*
Daždъ m(o)lju te G(ospod)i krěpostъ rukam-
10 a moima. vъ očiščenie vsakogo
poroka nečista, da be-skvr'ni mi-
sli i těla, tebě utegnu rabo-
tati. Těmžde. *Naglavniku or(a)c(iě).*
Pokrii m(o)lju te G(ospod)i glavu moju, kr-
15 ovomъ s(ve)tie věri m(i)l(o)st(i)vi o(tъ)če, i i-
zreni iz mene omračeniě nerazu-
mna. Těmžde. — *Stomani. m(o)l(i)tъ(vъ).*
Pleći moi i prsi moe d(u)ha s(ve)t(a)go
bl(a)godětiju, pokrii m(o)lju te G(ospod)i
20 utrobu že moju, pohoti zъlie tě-
lesnie i sr'd(ъ)čnie vse iz'gnavъ

- tebě prěpaši v službu B(og)u ž-
ivuću i c(ěsa)rstvujuću v' edin'stv-
ě togožde d(u)ha s(ve)t(a)go vъ vse v-
ěki v(ě)kъ. Amenъ. *Opasue se gl(agol)etъ.*
5 Opaši m(o)lju te G(ospod)i boki tělese
moego pasomъ s(ve)tie věri m(i)l(o)st-
ivi o(tъ)če, i prěpaši zъlie pohoti
sr(dъ)ca moego. Těmžd(e). *Naručniku.*
Naručnikъ nevin'stva položi m(o)l-
10 ju te G(ospod)i na ruku moju, i vzloži
pravdu v město bezakoniě mo-
ego. Těmžde G(ospode)mъ. — *Štolě. Or(a)c(iě).*
Štoloju pravdi obimi m(o)lju te G(ospod)i,
udi moe, i ot vsakogo tlěniě gr-
15 ěšnago očisti misъlъ moju. Těmž-
de G(ospode)mъ n(a)šimъ. — *Planitě. Or(a)c(iě)*
Oblěci me m(o)lju te G(ospod)i rizoju sm-
ěreniě i světlosti, i podai
mně krěposti suprotivъ vrag-
20 u laětelju, da utegnu čistî-

- mъ sr(dъ)сeмъ i neporočnimъ tѣlomъ
 hvaliti ime tvoe прѣsl(a)вноe
 i n(i)ne i vsъgda i въ v(ѣ)ki v(ѣ)кѣ. Am(e)нѣ.
Vhode къ oltaru gl(agol)etъ. Vnid-
- 5 u къ oltaru b(o)žiju. I k B(og)u vesel-
 ećumu junostъ moju. *Ps. Sudi mi.*
Brš. Pomoćь n(a)ša въ ime g(ospod)ne. Stvo-
r' šago n(e)bo i z(e)mlju. Brš. Isp(o)v(ě)daite
 G(ospode)vě. Ěko bl(a)gъ ěko въ v(ѣ)кѣ m(i)l(o)stъ
- 10 P(o)m(o)l(imъ) se. Azъ ubo grěšnikъ. *I rekъ*
isp(o)vědъ r(e)četъ. G(ospod)i usliši m(o)l(i)t(ъ)v'.
 I върѣ moi. G(ospod)ъ s v(a)m(i). I z d(u)h(o)мъ. – *Or(a)c(iě).*
 Otimi ot našъ m(o)l(imъ) te G(ospod)i vsa beza-
 koniě n(a)ša. da k' s(ve)timъ s(ve)tihъ č-
- 15 istěmi misъlmi utegnu vniti.
 Molim te G(ospod)i da dostoěniemъ
 s(ve)tihъ tvoihъ. ihže moći sьd-
 ě sutъ. i vsěhъ s(ve)tihъ tvoihъ.
 otpustiti račiši vse grěhi
- 20 naše. Těmžde. *I ureždae kal-*

- ežъ. i priemъ ublaticu gl(agol)etъ. –*
 Priětna tebě + budi m(o)l(imъ) te
 s(ve)ta troice vsemogi věčni B(ož)e
 žr' tva siě. Iže živeši i c(ěsa)rst-
- 5 vueši B(og)ъ въ vse v(ѣ)ki v(ѣ)кѣ. Am(e)n. 2.
 Primi s(ve)ti o(tъ)če vsemogi v-
 ěčni B(ož)e. siju + neporočnu
 žr' tvu. juže azъ nedostoě-
 nъ rabъ tvoi prinošu tebě B(og)u
- 10 moemu. živomu i istin' nomu.
 za besčislnie grěhi moe. i kri-
 vosti i žestoti moe. i za vse
 okr'stъ přestoeće. na i za vse
 věr'nie krstěni živie i mr' t-
- 15 vie. da mně i imъ budetъ v' sp(a)s-
 enie. Am(e)нѣ. *Prilivae vode k vinu.*
 Izide iz rebръ Is(u)h(гъsto)vihъ kri i v-
 oda. tako i mi vkupъ směša-
 juće siě. ego muku pominajuće
- 20 s radostiju priemlemъ. Těmžd(e)

- Budi sie směšenie vina i vodi
 vkup že i svećenie. Těmžde. 3.
 B(ož)e iže č(lověčь)skago sućьstva di-
 vně sьzda. i divněe paki o-
- 5 brazova. dai n(a)mь simь vi-
 na + i vodi tain'stvomь. togož-
 de b(o)žьstva bití pričestniko-
 mь. iže č(lověčь)stva n(a)šego rači bit-
 i pričestnikь. eže estь tažde
- 10 G(ospod)ь n(a)šь Is(u)h(rьst)ь s(i)nь tvoi. Iže s tobo-
 ju živetь *Bl(agoslo)viti d'ěka k' e(van)j(e)l(i)ju.*
 Budi + G(odpod)ь v sr(дь)ci tvoemь. i vь us-
 tehь tvoihь. da dostoině i p-
 oredně vzvěstiši s(ve)toe e(van)j(eli)e
- 15 ego. *D'ěkь gl(agol)etь molitьvь siju.* —
 Očisti sr(дь)ce moe i ustně moi v-
 semogi B(ož)e. iže ustně Isaie
 pr(o)r(o)ka. uglemь gorućimь očist-
 i. tako i mene tvoimь přěsl(a)vnimь
- 20 p(o)m(i)lovaniemь rači očistiti. d-

- a tvoe s(ve)toe e(van)j(e)lie dostoině ute-
 gnu vzvěstiti. *Dopevь r(e)č(e)ť.*
 Skožě siě s(ve)ta e(van)j(e)lska sl(o)v(e)s-
 a otpusti n(a)mь G(ospod)ь vsa bezako-
- 5 niě n(a)ša. i stvori ni naplniti za-
 povědi tvoe. *Prime kaležь gl(agol)e.*
 S(ve)ti + m(o)l(imь) te G(ospod)i B(ož)e n(a)šь prinošenie
 sie. da tvoego n(a)mь edinoče-
 dago s(i)na. G(ospod)a n(a)šego Is(u)h(rьst)a těl-
- 10 o i kr' vь budetь. Iže s toboju ž-
 ivetь i c(ěsa)rstvuetь. *Drže gl(agole)ť.*
 Tebě G(ospod)u B(og)u sьzdatelju n(a)še-
 mu m(o)leće se žrtvu prinosimь.
 vь otrušćenie vsěhь grěhь naš-
- 15 ihь. i vsěhь věrnihь tvoihь. Těmž.
 Prinosimь tebě G(sopod)i čašu ž-
 rtvi sp(a)sitelnie. tvoju
 m(i)l(o)stь m(o)leće. da přěd' zrakь
 b(o)žьstvьnago veličьstviě tv-
- 20 oego. za n(a)še i za vsego mira s-

- p(a)senie s' bl(a)gouhaniemъ vzd-
 etъ. Těmžde. *Postavlae gl(agole)tъ*.
 Primi m(o)l(imъ) te s(ve)ta troice vse-
 mogli věčni B(ož)e siju žr'tvu
 5 juže tebě prinosimъ za me g-
 rešnika, i za sp(a)senie n(a)šego
 sborišća. i za vse iže n(a)mъ bl(a)go-
 dējutъ, i za te iže n(a)mъ poru-
 čiše pominati v m(o)litvahъ na-
 10 šiňh. i za vse věr'nie kr'stěň-
 i. i podai da sьdě ostavlenie
 grěhovъ primemъ. i v budoucemъ
 životě dari věčnie naslě-
 dovati spodobim' se. Těmžde.
 15 *Pokrivae kaležъ gl(agol)etъ m(o)l(i)t(ъ)vъ*.
 Pokri n(e)b(e)sa veličьstvie b(o)ž-
 ie. i hv(a)li ego naplni se z(e)mľa. Tě-
 mžde G(ospode)mъ n(a)šimъ. *Bl(agoslovle)nie tьm'ěna*.
 Hodataistvomъ s(ve)t(a)go arh(a)nĵ(e)-
 20 la tvoego Mihaila. stoe-

- ča o desnuju oltara kadilnago.
 i vsěhъ izbraniňhъ tvoihъ. kad-
 ilo sie G(ospod)i spodobi + bl(agoslo)viti. i
 vъ vonju bl(a)gouhaniě priěti. T-
 5 ěmžde G(ospode)mъ n(a)šimъ. *Kade gl(agol)etъ*.
 Kadilo sie toboju + bl(agoslovle)no. vzi-
 di k tebě G(ospod)i. i snidi na n(a)sъ m(i)l(o)s-
 tь tvoě. Da se ispravitъ m(o)l(i)t(ъ)vъ m-
 oě. ěko kadilo před' toboju. vz-
 10 děnie ruku moeju žr'tva večer'n-
 aě. Těmžde G(ospode)mъ n(a)šimъ Is(u)h(гьstomъ). — *M(o)l(i)t(ъ)vъ*. —
 K tebě G(ospod)i m(o)l(imъ) te da ispravit se
 m(o)l(i)t(ъ)vъ n(a)ša. sъ vzdaniemъ kadil-
 a. i budi tebě žr'tva hvali.
 15 Těmžde G(ospode)mъ. *Otdae d'ěku gl(agol)etъ*. —
 Vъžžĵi v n(a)sъ m(o)l(imъ) te G(ospod)i ogнь tvoe
 ljub'zni. i plamenъ věčnie l-
 jub'vi. Těmžde. *Prěklon'se gl(agole)tъ* —
 V d(u)sě směreně i v sr(dъ)ci skruš-
 20 eně primem' se toboju G(ospod)i. tako

- budi žr' tva n(a)ša před' toboju d(ь)-
 n(ь)сь, da ugodna budet' tebě G(ospod)i
 B(ož)e n(a)š. Těmžd, *Vsklon' se gl(agol)etb.*
 Pridi s(ve)totvor' če s(ve)ti o(tь)če, v-
- 5 semogi věčni B(ož)e. + i bl(agoslo)vi si-
 ju žr'tvu tvoemu s(ve)tomu imeni
 ugotovanu. Těmžde H(rьsto)mь G(ospode)mь. —
 Primi m(o)l(imь) te s(ve)ta troice vsem-
 ogi věčni B(ož)e. sie prinošeni-
- 10 e. eže tebě prinosimь. v pame-
 tь, mučeniě, umrtiě, pogrebeniě.
 vskr'seniě, i vzneseniě G(ospod)a naš-
 ego Is(u)h(rьst)a, i v čьstь b(la)ženie M(a)rie
 vinu d(ě)vi, i b(la)ženago Mihaila
- 15 arh(a)nǰ(e)la, i s(ve)t(a)go Iv(a)na Kr(ь)st(ite)la.
 i s(ve)tihъ ap(osto)lь tvoihъ. Petra, P(a)vla.
 An'drěč. i vsěhъ s(ve)tihъ tvoihъ.
 da imь budet' v čьstь, a namь
 v sp(a)senie. da ti hodataist-
- 20 vovati račili bi za ni na ne-

- besěhъ, ihže pamet' čtemь na z-
 emli. *Obrac' se gl(agol)etb m(o)l(i)t(ь)vb siju.* —
 Molěte se bratiě i sestri, da
 moě i vaša žr' tva budet'
- 5 priěta G(ospod)u B(og)u vsemogučumu. *Otv.*
 Primi G(ospod)ь žr'tvu ot ruku tvoeju, v
 hv(a)lu i sl(a)vu imene svoego, v s-
 p(a)senie že n(a)še, i vsee s(ve)tie cr(ь)k-
 ve svoee. Am(e)нь. *I rekъ n(a)d prnšnie (!)*
- 10 *vzglasitъ. Vь vse v(ě)ki věkь.*
 Am(e)нь. G(ospod)ь s v(a)mi. I z d(u)h(o)mь. Vь višn-
 ihъ sr(dь)ca. Imamь G(ospod)vě. Hv(a)li vsil-
 aimь G(ospode)vě B(og)u n(a)š(emu). — *Šekven' ciě.* —
 Vistinu dostoino i prav(ь)d(ь)no e-
- 15 stь. pravo i sp(a)sitelno. —
 namь tebě vinu i vьzdě
 hv(a)li vsilati. G(ospod)i s(ve)ti o(tь)č-
 e vsemogi věčni B(ož)e. H(rьsto)mь G(ospode)mь na-
 šimь. Imže veličьstvo tvoe hv(a)l-
- 20 etь anǰ(e)li. poklanajut' se g(ospo)dьst-

- viš trepečutъ vlasti. N(e)b(e)sa i
 n(e)b(e)skie že sili. i b(la)ž(e)ni serapimъ
 sъ općimъ radovaniemъ služe-
 tъ. Š nimi že i n(a)še glasi da smě-
 5 siti poveliši m(o)l(imъ) te. priležn-
 imъ isp(o)v(ě)daniemъ gl(agol)juče. S(ve)tъ. S(ve)tъ.
 S(ve)tъ G(ospod)ъ B(og)ъ Sabaotъ. Plna sutъ
 n(e)b(e)sa i z(e)m(a)sl(a)vi tvoee. Osan'na
 vъ višnihъ. + Bl(agoslovle)nъ iže pride
 10 vъ ime G(ospod)ne. Osan'na vъ v(išnihъ). — *P(o)m(o)l(imъ) se.*
 Otvori m(o)l(imъ) te G(ospod)i usta moě k bl(agoslovle)-
 niju imene s(ve)t(a)go tvoego. očist-
 i že sr(dъ)ce moe ot vsakogo suetn-
 ago pomišleniě. da dostoěn'
 15 budu sl(a)viti te vsemogi v-
 ěčni B(ož)e. i n(i)ne i vsъgda i vъ v(ě)ki
 Am(e)nъ. G(ospod)i usliš(i). I vъrplъ mo(i). *P(o)m(o)l(imъ) se.*
 Tebe ubo m(i)l(o)st(i)vi o(tъ)če. Is(u)h(rъsto)mъ
 s(i)nomъ tvoimъ G(ospode)mъ n(a)šimъ. pril-
 20 ežno m(o)limъ i prosimъ, da ti

- priětno iměeši. i bl(agoslo)viši + siě da-
 niě. + sie dari. + sie s(ve)tie žr'tv-
 i neskvr'n'nie. + prvihъ eže tebě
 prinosimъ za cr(ъ)k(ъ)vъ tvoju s(ve)tju
 5 katoličъskuju. juže umiriti
 i shraniti i uediniti i ustroi-
 ti račiši. vsu vselenuju z(e)m(a)lъ.
 edinako s rabomъ tvoimъ papu
 n(a)šimъ. im(e) r(ekъ). i biskupomъ n(a)šimъ
 10 im(e) r(ekъ). i s vladiku n(a)šimъ. im(e) r(ekъ). i v-
 sěmi redovniki. toli katol-
 ičъskie i ap(osto)l'skie věri črști-
 teli. *tu pomeni živie imenuie*
eže hočъ. Pomeni G(ospod)i rabi i rabi-
 15 ne tvoe. i Stipana pisca. *M(o)l(i)t(ъ)vъ.* —
 I vse oh(rъst)ъ přestoečee. i vse v-
 ěrnie krstъěni. ihže tebě
 věra znana estъ. i vēstno
 obětovanie. za neže tebě
 20 prinosimъ žr'tvu siju hv(a)lenu-

- ju, za se i za vse svoje, i za izb-
 avlenie d(u)šb svojih i za up'va-
 nie sp(a)seniē i zdraviē svoego.
 Tebě že vzdajut' obēti sv-
 5 oe, věčnomu B(og)u živomu i istin'
 nomu, pričešćajuće se i pamet' čt-
 uće. V prvih b(la)ž(e)nie i přesl(a)vnie v-
 inu d(ě)vi M(a)rie, roditelnice B(og)a i
 G(ospod)a n(a)šego Is(u)h(r)st)a. Na i b(la)ž(e)nih ap(osto)l'b
 10 i mučenič' tvojih, Petra, Pavla,
 Andřeě, Ěkova, Iv(a)na, Tomi, Ěko-
 va, Pilipa, Bartolomě, Mat-
 eě, Simuna, Tadeě, Lina, Klit-
 a, Kliman'ta, Šiksta, Korněla
 15 Čabriēna, Lovrēna, Krsogona,
 Ivana, I Pavla, Kuzmi i Dom'ēna.
 I vsěh s(ve)tih tvojih, ihže dost-
 oēniem i m(o)litvami podasi, da
 v' vsěh dostoēniē tvoego sh-
 20 ranim' se pomoćiju, Těmžde G(ospode)mь. —

- (S)e ubo prinošenie službi na-
 še, na i vse čeladi tvoee
 m(o)l(im)ь te G(ospod)i da ugodno primeši, d(ь)ni ž-
 e n(a)še v' tvoemь mirě ustroiši, i ot v-
 5 ečnago osuždeniē izb(a)viši ni,
 i v' izbranih tvojih poveliš-
 i ni stadu pričisti, Těmžde,
 Eže prinošenie ti B(ož)e ot vsěh
 m(o)l(im)ь, + bl(agoslovle)no + pripisano, + u-
 10 tvrždeno, bl(a)gootvětno, priě-
 tno že stvoriti račiši, da n(a)mь
 budet', + tělo, + i kr'v' vzl-
 jublenago s(i)na tvoego, G(ospod)a n(a)š(e)go
 Is(u)h(r)st)a, *I vьzmet' t(ě)lo i drže gl(agol)e*, —
 11 Iže přežd' nimь d(ь)nemь neže po-
 strada, Priět' hlěb' v' s-
 větě i čьstně rucě svoi
 i v'zved' oči svoi na n(e)bo
 k tebě B(og)u o(tь)cu svoemu vsemo-
 20 gućumu, tebě že hv(a)li vzda-

- vъ. — bl(agoslo)vi i přelomi. i da učeníkomъ svoimъ gl(agol)e. Priměte i ědíte ot šego vsi. Se bo estъ t-ělo moe. *I vzdignetъ. I priemъ č-
5 ašu i drže gl(agol)etъ molitvъ. —*
Podob'nimъ obrazomъ potomъ ěko večera. priětъ i si-ju přěsvětluju čašu. v s(ve)tě i čьstně rucě svoi. paki že
10 tebě hvali vzdavъ. + bl(agoslo)vi i da učeníkomъ svoimъ gl(agol)e. Priměte i piite iz nee vsi. Se bo estъ čaša kr'vi moee. *I vzdign(etъ).*
Novago i věčnago zavět-
15 a. taina věri. ěže za vi i z-a mnogie izliet' se vъ ostavlenie grěhovъ. Siě elikokratъ tvorite v moju pametъ tvorět-e. + Otnjuděže i mi pametuju-
20 će G(ospod)i rabi tvoi. na i ljudi tvoi

- s(ve)ti. togožde H(rьst)a s(i)na tvoego G(ospod)a n(a)šego b(la)ž(e)nu muku. toli ot přěispodnihъ vskr'senie. na i na n(e)b(e)sa slavnoe vьšastie. Prinosimъ přě-
5 světłomu veličьstviju tvoemu. ot tvoihъ daněhъ i darovaněhъ. Žr'tvu + čistu. žr'tvu + s(ve)tu. Žr'tvu + neporočnu. Hlěbъ + s(ve)tъ žizni věčnie. I čašu + věčnago sp(a)seniě. Na neže m(i)l(o)stivimъ i vedrnimъ licemъ vzrěti račiši. i priětno iměti. ěkože priětni iměti račilъ esi dari otroka tvoego pravadnago Avela.
15 i žrtvu patriēr'ha našego Avraama. I juže ti přinese visoki erěi tvoi Melhisedekъ. s(ve)tu s(ve)t'bu. istin'nu i neporočnu žr'tvu. *Prěklon'se gl(agol)etъ m(o)l(i)t(ь)vъ siju. —*
20 Priležno te m(o)limъ vsemogi

- B(ož)e. povelí siě prínesti rukami
s(ve)t(a)go anĭ(e)la tvoego. na visoki ol'
tarĭ tvoí. přéd lice b(o)žystvĭna-
go veličstvĭe tvoego. *Celue-*
5 *tv oltarĭ gl(ago)le.* Da eliko ot sego o-
ltara pričesćenĭemĭ. s(ve)tos(ve)ta si-
na tvoego. + tělo. + kr'vĭ prieml-
emĭ. vsacěmĭ. *Sebe znamenai* +
Bl(agoslovle)niemĭ n(e)b(e)skimĭ i bl(a)godětiju
10 ego da naplnim' se. Těmžde G(ospode)mĭ.
Pomeni ošce G(ospod)i rabi i rabine tvoe
tu pomeni imenue mr'tvie eže hoć'
Iže sutĭ přéd nami š'li sĭ zna-
menĭemĭ věri. i spetĭ vĭ sně mi-
15 ra. Simĭ G(ospod)i i vsěmĭ v H(řst)ě počĭ-
vajućimĭ. město hladno i svě-
tlo i mirno da dasi m(o)l(imĭ) te. Těmžd(e).
Uđrit' se ruku v pr'si gl(ago)le sie. —
Nam že ubo grěšnikomĭ rabomĭ
20 i rabinamĭ tvoimĭ. na množs-

- tvo ščedrotĭ tvoihĭ upvajućemĭ.
čestĭ eteru i sdruženĭe dati
račiši. s' tvoimi s(ve)timi ap(osto)li i m-
učenĭiki. Sĭ Ivanomĭ. Stěpanomĭ.
5 Matiju. Barnabu. Agnatomĭ. Al-
eksandromĭ. Marčelinomĭ. Petrom'
Peličitoju. Per'petoju. Agato-
ju. Lucieju. Agnieju. Cecelieju. Fu-
mieju. Nastasieju. I sĭ vsěmi s(ve)t-
10 imi tvoimi. meždju kihĭ n(a)sĭ sdruž-
bu ne mněnie dostoěniě. na p(o)m(i)lov-
aniě m(o)l(imĭ) ščedritelju pripustĭ. +
Těmžde. Īmže vsa siě G(ospod)i vsĕgd-
a dobra tvorĭši. + S(ve)tiši. + ž-
15 iviši. + bl(agoslo)viši. i podaeši namĭ.
Vĕzmetĭ tělo i tvore križe gl(ago)letĭ).
+ Těmĭ + i s těmĭ + i v tomĭ estĭ. t-
ebě B(og)u + o(tĭ)cu vsemogućimu vĭ
edin'stvě + D(u)ha s(ve)ta vsaka čĭ-
20 stĭ i slava. Vĭ vse v(ě)ki v(ě)kĭ. Am(e)nĭ.

- Zapověd' mi sp(a) sitel' nimi na-
učeni, i b(o) žьstvьnimъ naprav-
leniemъ obrazovanі směmъ gl(agola)ti.
- 5 O(tъ)če n(a)šъ iže esi na n(e)b(e)s(e)hъ.
s(ve)ti se ime tvoe. Pridi
c(ěsa)rstvo tvoe, budi vol-
a tvoč, ěko na n(e)b(e)sěhъ i na
z(e)mli. Hlěbъ n(a)šъ vsedan'-
- 10 ni dai n(a)mъ d(ъ)n(ъ)sъ, i otpusti
n(a)mъ dlgi n(a)še, ěkože i mi
otpuščaemъ dlžnikomъ n(a)šimъ. I n-
e vъvedi n(a)sъ v napastъ. Nъ iz-
bavi n(a)sъ ot nepriězni. Amenъ. *Erěi.*
- 15 Izb(a)vi ni m(o)l(imъ) te G(ospod)i ot vsěhъ zľ
preminuvšihъ, i nastoečihъ
i gredučihъ, I hodatajuči
za ni b(la)ž(e)něi i přěsl(a)vněi. vsъgd-
a že d(ě)vi B(ogo)r(od)i ci M(a)rii, i b(la)ž(e)nomu M-
- 20 ihailu arh(a)nĵ(e)lu, i s(ve)tomu Iv(a)nu
Krstitelju, i s(ve)timъ ap(osto)lomъ tv-

- oimъ, Petru, Pavlu, Andrěju. Sъ v-
sěmi s(ve)timi tvoimi. *Zna(a)menaet s-
e patěnu gl(agol)e.* Dai m(i)l(o)stivě
mirъ vъ d(ъ)ni n(a)še, da pod' krovomъ m(i)l(o)-
- 5 sti tvoee pomoženi, i ot grěhovъ
vsъgda svobodni budemъ, i ot v-
sakoe skr'bi izbavleni. *Lama-
e tělo gl(agol)etъ.* Těmžde G(ospode)mъ na-
šimъ Is(u)h(rъsto)mъ s(i)n(o)mъ tvoimъ, iže s to-
- 10 boju živetъ i c(ěsa)rstvuetъ, v ed-
instvě D(u)ha s(ve)ta B(og)ъ vъ vse v-
ěki v(ě)kъ, Am(e)nъ. *Tvore križe čes-
tiju těla gl(agol)etъ.* Mirъ + g(ospodъ)нъ +
budi + vsъgda s vami. I z d(u)h(o)mъ
- 15 tvoimъ. Aganče b(o)ži vz(e)mlei gr-
ěhi vsego mira. p(o)m(i)lui n(a)sъ, 2 p(o)m(i)lui
n(a)sъ, 3, dai n(a)mъ mirъ, *Vložitъ če-
stъ těla v krvъ gl(agol)e m(o)l(i)t(ъ)vъ siju.*
Sie s(ve)tos(ve)to směšenie těla
- 20 i krvi G(ospod)a n(a)šego Is(u)h(rъst)a, budi n-

- amь priemljućimь v sp(a)senie misli
i tĕla. i priĕtie žīvota vĕ-
čnago. ugotovanie sp(a)sitelno.
Tĕmžde G(ospod)ь mь n(a)šimь Is(u)h(rĕsto)ь s(i)nomь t-
5 voimь, iže s tobou živetь i c(ĕsa)r(styuetь). —
G(ospod)i Is(u)h(rĕst)e iže r(e)če ap(ostol)omь tvoimь
mirь moi daju v(a)mь, i mirь moi
ostavljaju v(a)mь. m(o)lju te ne
zri grĕhь moiь, na vĕru s(ve)tie c-
10 r(ĕ)kve tvoee. juže voleju tvoeju.
umiriti hraniti uediniti i s-
stroiti rači. Iže sь o(tĕ)cem i tĕmžd-
e D(u)homь s(ve)timь, živeši i c(ĕsa)rstv-
eši B(og)ь vь vse v(ĕ)ki v(ĕ)kь. Am(e)нь. *Cĕl-*
15 *uetь oltarь i kaležь i potomь ž-*
akna gl(agol)e. Īmĕite mirь i ljubьvь
vь sr(dĕ)cihь vašihь, da dostoini b-
udete s(ve)tos(ve)tihь taenь. tĕla
i kr'vi G(ospod)a n(a)šego Is(u)h(rĕst)a. — *Zakanь.* —
20 Mirь H(rĕstvo)ь i sr(ĕ)kve b(o)žie da prĕbiv-

- aetь prisno v sr(dĕ)cihь n(a)š(i)hь. *Erĕi gl(agole)tĕ.*
G(ospod)i Is(u)h(rĕst)e s(i)ne B(og)a živago. iže v-
oleju o(tĕ)ca kupno dĕlajućimь
D(u)homь s(ve)timь. semr'tiju tvoe-
5 ju v(ĕ)sь mirь oživilь esi. iz-
bavi me m(o)lju te simь s(ve)tos(ve)timь
tĕlomь i krviju tvoeju. ot vsĕhь
bezakoni i ot vsĕhь zьbь. i stvor-
i me tvoimь zap(o)v(ĕ)demь poslušat-
10 i. i ot tebe nikoliže i vь vĕki. ne ot-
pusti otlućiti se. na s tobou
vsьgda i beskonačnĕ stvori me
prĕbivati. Iže sь o(tĕ)cemь i tĕmž-
de D(u)homь s(ve)timь, živeši i c(ĕsa)rst(vueši).
15 Priĕtiemь tĕla i kr'vi tvoee
G(ospod)i Is(u)H(rĕst)e. eže azь nedostoĕnь pri-
ĕti dr'zaju. ne budi mnĕ kь osu-
ždeniju ni k sudu. na tvoeju m(i)l(o)st-
iju budi mnĕ v polzu d(u)ši i t-
20 ĕlu. i v priĕtie žīvota v(ĕ)čn(a)go.

- Hote tělo ěsti gl(agoletь).* G(odpod)i něsam'
 dostoěň da pod' krovy moi vni-
 deši. na tьkmo r'čī sl(o)vomъ tvoi-
 mь. i iscělěetъ d(u)ša moě. Hlě-
- 5 бь n(e)b(e)ski primu. i ime g(odpodь)ne prizovu.
Hote piti kr'vy gl(agoletь). Čto vzdа-
 mь G(ospode)vě. za vsa ěže vzdа mně.
 Čašu sp(a)seniě primu. i ime g(ospodь)ne pr-
 izovu. Hv(a)le prizovu G(ospod)a. i ot v-
- 10 ragъ moiъ sp(a)senъ budu. *Popivъ.*
 Tělo i kr'vy G(ospod)a n(a)šego Is(u)h(rъst)a. s-
 hraněta d(u)šu moju sьdě i v i v-
 otě věčnomъ. Tělo tvoe G(ospod)i
 eže priěhъ. i krvъ tvoju juže piъ
- 15 prilpěta udomъ moimъ. i poda-
 i da vь mně nikaěže ne ostane-
 tь skvr'na grěhovna. egože me
 prečistie i pres(ve)tie naplniše t-
 aini. Iže sь o(tь)semъ i tьmžde D(u)h(omъ).
- 20 Eže usti priěhomъ m(o)l(imъ) te G(ospod)i či-

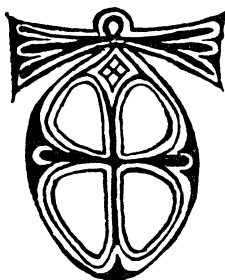
- stoju misliju da primemъ. i ot dara
 vrěmen' nago budi n(a)mъ utěha v-
 ěčnaě. *Otstupae ot oltara gl(agoletь).*
 Ugodna tebě budi m(o)l(imъ) te s(ve)ta
- 5 troice vsemogi věčni B(ož)e s
 lužba rabotaniě moego. i p-
 odai o(tь)če s(ve)ti. da sie s(ve)to sveč-
 enie eže očima veličьstviě
 tvoego. azъ nedostoěň vzdа-
- 10 hъ. budi tebě priětno. mně že i
 vsěmъ za neže tebě vzdahъ e
 toboju m(i)lujúimъ budi u tebe m(i)l(o)-
 stivo. Iže sь o(tь)semъ. *Potomъ sie.*
 Triъ otrokъ pьs(nъ) da poemъ juže poěhu
- 15 v peči ogъn'něi hv(a)leče i bl(agoslo)veče G(ospod)a.
Ps. Bl(agoslo)vite vsa děla. 2. Hv(a)li-
 te B(og)a v s(ve)tiъ. 3. Hv(a)lite G(ospod)a v-
 si ězici. 4. Nine otpuśc(aeši). *Brš.* Da is-
 p(o)v(ě)det' se tebě G(ospod)i vsa děla tv-
- 20 oě. I přepodobn(i). *Brš.* Hv(a)lite i n(e)b(e)sa

- i z(e)m̄la. More i vs(a). *Brš.* Dívŋь В(og)ь v s(ve)t-
ih̄ь svoih̄ь. В(og)ь Iz(rai)l(e)v̄ь tь dastь. *Brš.*
Vzradujut se prěpod(obni). I vzv-
eselet se na l(ožih̄ь). *Brš.* Ne namь G(ospod)i ne
5 namь. Na imeni tvoem(u). *Brš.* Vstan-
i G(ospod)i pom(ilui). Izbavi n(i). G(ospod)i usliši
m(o)l(i)t(ь)v̄ь. I vьplь. G(ospod)ь s v(a)m̄i. I z d(u)h(o)m̄ь. —
В(ož)e iže trěmь otrokomь ukrotilь
esi plamenь ogьn'ni. podai m(i)l(o)-
10 stivě da i n(a)sь rabь tvoih̄ь ne o-
žьžetь plamenь bluđni. 2.
Děniě n(a)ša m(o)l(im̄ь) te G(ospod)i pridihae pr-
ěd' hodi. i pomagae naslěd-
ui. da vsьčьsko n(a)še děěnie ot te-
15 be počnet' se vsьgda. i toboju p-
očьn' ši svršit' se. Těmžde G(ospode)m̄ь.

Résumé

L'ORDINAIRE DE LA MESSE DANS LE CODE SLAVE 73

Dans le recueil croate glagolitique de la Bibliothèque nationale de Paris (Slave 73, de l'an 1375), l'Ordinaire de la messe se distingue — par le choix des prières et par leur disposition — de l'Ordinaire de la messe des missels croates glagolitiques. Le modèle de ces prières se trouve dans de différents missels gallicans, allemands et italiens, et cet Ordinaire correspond partiellement aux livres de rite zagrébois d'origine gallicane. Comme ce recueil était écrit à l'époque où sur le territoire glagolitique était déjà plus d'un siècle en usage le missel »secundum consuetudinem Curiae Romanae«, il se pose la question si un tel ordinaire était jamais en usage, ou si ce n'était une traduction retardée et isolé du latin. Puisque le Canon de la messe dans le recueil est bien conforme avec le plus ancien canon croate glagolitique conservé (dans le missel Vatic. Illyr. 4) dans tous les cas où ce missel diffère des missels plus récents, il nous semble probable que l'Ordinaire et le Canon du recueil Slave 73 représente la situation antérieure à l'an 1375 et qu'il contient la tradition, ou une des traditions, qui était en usage chez les prêtres officiant en vieux slave avant le XIIIe siècle, c'est-à-dire avant l'introduction générale du missel de la Curie romaine. Tel qu'il est, cet Ordinaire est en même temps un document de l'état de la liturgie latine de moyen âge en Croatie puisque il contient de différentes traditions liturgiques influant sur sa formation. A cause de ses particularités et pour une ultérieure exploration, nous y apportons le texte intégral de l'Ordinaire et du Canon, translittéré en caractères latins.

SLOVO

29

ČASOPIS STAROSLAVENSKOG ZAVODA U ZAGREBU
ZAGREB 1979

S L O V O

ČASOPIS STAROSLAVENSKOG ZAVODA
»SVETOZAR RITIG«
Instituta za filologiju i folkloristiku, p.o. Zagreb

Izlazi jedanput godišnje

UREDNIŠTVO: 41000 ZAGREB, DEMETROVA 11

BROJ: 29

Urednički odbor:
ANICA NAZOR, MARIJA PANTELIĆ,
JOSIP TANDARIĆ

Glavni urednik:
ANICA NAZOR

Odgovorni urednik:
BISERKA GRABAR

Tehnički urednik:
JOSIP MILIĆ

Korektori:
JASNA VINCE, JOSIP MILIĆ

Ovaj broj časopisa »Slovo« izlazi uz financijsku pomoć Republičke zajednice za znanstveni rad SR
Hrvatske, SIZ–VII.

Tisak: Štamparski zavod »Ognjen Prica«, Zagreb, 1980.